

KİTLE HABERLEŞME HUKUKUNA İLİŞKİN İKİ ÖZEL HUKUK SORUNU

Yazan

Prof. Dr. Manfred REHBINDER

Çeviren

Asis. Dr. Ömer TEOMAN

Bağımsız hukuk alanlarının en yenilerinden biri olan kitle haberleşme hukuku, basının işlevine ilişkin özel nitelikteki hukuk kurallarının radyo, sinema filmi ya da odovizyon (görüntü/ses ileticileri) gibi diğer kitle haberleşme araçları yönünden benzer ya da değişik kurallarla tamamlanması yolu ile, artık eskimiş sayılabilecek basın hukukunun genişletilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Önceleri basın hukuku; hukukun konusunun anayasa hukuku, işletme hukuku, ceza ve ceza usul hukuku, medenî hukuk, iş hukuku, telif hukuku, rekabet hukuku biçimindeki geleneksel sistematik ayrımından bir kesit vermek özelliğini taşıyordu. Sistematik yönden farklı olan bu hukuk kuralları yığılması diğer araçların katılmaları ile daha da karmaşıklaştı. Kaldı ki, kablo ve uydular aracılığı ile gerçekleştirilen televizyon yayınları, elektronik gazete ya da odovizyon (yani görüntü plâkları ve kaset televizyon görüntüleri) gibi yeni ortaya çıkan kitle haberleşme sistemleri geleneksel hukuk kuralları tarafından ancak güçlükle kavranabilmekte ve genellikle bağımsız düzenlemeyi gerekli kılmaktaydılar.

Bütün bunlar günümüzde kitle haberleşme hukuku alanında hâlâ belirsizlikte bulunmamıza neden olmuştur. Örneğin Federal Almanya Cumhuriyetinde, devletlerin mevcut basın yasalarını bir ölçüde yeknesaklaştırmak ve geliştirmek amacını güden Federal Basın Hukuku Çerçeve Yasa Tasarısı, ileride tüm kitle haberleşme

araçlarını içeren bir tasarının hazırlanabilmesi için, şimdilik bir kenara bırakılmıştır. Diğer kitle haberleşme sistemleri ile ilişkisi hakkında hiç olmazsa belirli tasarımlara sahip bulunmaksızın, basın konusunda bir yasa yapılamayacağı gerçeği kabul edilmiştir. İsviçre'de de basın özgürlüğü konusundaki geleneksel Anayasa maddesini ele alıp, bunu kitle haberleşme araçlarının Anayasa düzenindeki durumu açısından yeni ve ayrıntılı bir maddeye dönüştürmek amacı ile hükümet tarafından bir uzmanlar komisyonu oluşturulmuştur; bu günümüzdeki bilimsel durumumuz karşısında kesinlikle gıpta edilemeyecek bir görevdir.

Kitle haberleşme hukukunun çözüm bekleyen mevcut sorunları arasından bugün özel hukuka ilişkin olan ikisini, yani cevap hakkı ile hizmet dışı alandaki talimat (emir) verme hakkını incelemek istiyorum.

I

Cevap hakkı (right of reply) hukuk sistematiği yönünden, genel anlamda kişiliğin korunmasına ilişkin kuralların kapsamına girer. Bu hak hâlen Federal Almanya Cumhuriyetinde Federal Devlet yasalarında ve ayrıca bazı Devletlerin radyo yasaları ile Alman İkinci Kanal Televizyonu konusundaki devlet sözleşmesinde düzenlenmiştir. Bu arada tek tek ele alındığında anılan hakkın koşulları bakımından önemli ve hemen hemen dayanaktan yoksun sayılabilecek farklılıklar bulunmaktadır. İsviçre'de kişiliğin korunmasına ilişkin MK. hükümlerinde yapılacak değişikliğin bir bölümünü oluşturması düşünülen bir cevap hakkı düzenlemesi hazırlık halindedir. Geçen yüzyılın ilk otuz yılında Fransa'dan, hatalı bir adlandırma ile, bir düzeltme zorunluğu iktibas eden Schaffhausen, Graubünden ve Tessin Kantonlarının basın yasaları ile Waadt Kantonunun 1937 tarihli Basın Yasasında işlevini yitirmiş bazı eklemeler vardır (Ayrıntılı bilgi için karşı. M. Rehbinder: Schweizerisches Presserecht, 1975, s. 95-98).

Hukukî niteliği yönünden basın ve radyo hukukundaki cevap hakkının anlamı, kamuoyu oluşumu süresinde sesini duyurabilme konusundaki bir istem, (yanlışlığın kanıtlanmasına bağlı olmadığı için) özel bir biçimde tanınan kişiliğin korunması ya da Alman Fe-

deral Mahkemesi'nin dediği gibi "genel kişilik hakkının yasal açıdan özel bir alanda ayrıntılı bir biçimde düzenlenen hukukî korunmasıdır" (BGH NJW 1963, 151). Temelde özellikle basın hukukuna ilişkin bir kurum olan cevap hakkı ile, dönemsel olarak yayınlanan bir basılmış yapıtta ya da radyoda adı geçen kişi ya da makama, kişilik hakkının korunması gayesi ile, fakat aynı zamanda serbest bir kamuoyunun oluşabilmesi için, söz konusu basın organında ya da radyoda hukukî açıdan sesini duyurmak olanağı sağlanır ve böylece "audiatur et altera pars" ilkesinin gereği yerine getirilmiş olur. Günümüzde egemen olan görüş uyarınca, basın ve radyo hukukuna ilişkin cevap verme hakkı hem doğrudan doğruya kişilik hakkından hem de Anayasa'nın 5. maddesinde güvence altına alınan kamuoyunun oluşumuna katılabilme hakkından kaynaklanır. Bir kişinin ilişkilerinin kamuoyu önünde açıklanmış olması halinde, onun susmaya mahkûm edilmeyip, orada bizzat görüşünü açıklayabilmesi, kişilik hakkının içeriğine girer.

Kişilik hakkına ilişkin olması nedeniyle cevap hakkı, ilk plânda özel hukuk niteliğini bünyesinde taşır. Bu yüzden cevap hakkı isteminin bizzat resmî bir kurum ya da mercie yöneldiği durumlarda bile, bunun kabul ettirilmesi için olağan yasal yola özel hukuk mahkemelerinde başvurulur. Oysa resmî merciler aleyhine açılacak kamu hukukuna ilişkin davalarda idarî mahkemeler yetkilidir.

Bir cevabın basım ve yayımı konusundaki istemin koşulları kesinlikle biçimsel nitelik taşıdığı için, cevap da önemli ölçüde biçimsel karakterdedir. Basın ve radyo biçimsel koşullar yerine getirilir getirilmez, cevap öznel inandırıcılıktan yoksun bulursa, giderek nesnel yönden doğru olmadığı kanıtlanırsa bile, bunun basımı ile yükümlü olacaktır. Maddî gerçek belki de sadece cevap hakkı davasını izleyecek kaçınma, tekzip ve tazminata ilişkin esas yargılama ya da hakaret nedeniyle açılacak kişisel dava sonucunda ortaya çıkarılabilir. Alman Federe Devlet basın yasalarından önce yürürlükte bulunan İmparatorluk Basın Yasasında yer alan "düzeltme yükümü" kavramına dayanan ve geniş ölçüde yaygınlık kazanmış yanlış bir kanının aksine, basın ve radyo cevap ile örneğin yayınlanmış bir yanlış haberi "düzeltmek" zorunluğunda değildir. Bunlar sadece ilgiliye, konuyu kendi bakış açısından ele almak olanağı vermekle yükümlüdürler. Cevap, belirgin ya da mah-

kemeler tarafından da bilinen gerçek dışı olguları içeriyorsa, bu yüküm ortadan kalkar. Bu sonuca iyiniyet ilkesi uyarınca ya da daha doğru bir deyişle, ilgili açısından haklı bir çıkarın bulunmaması nedeniyle varılır. Bir düzeltme söz konusu olmadığı için, zaman zaman bazı basın temsilcilerinin ileri sürdüklerinin aksine, cevap hakkı ile basın özgürlüğüne ilişkin temel hak arasında bir çelişki yoktur; kaldı ki, basın özgürlüğü konusundaki temel hakkın sınırları kişiliğin korunması hakkındaki genel kurallar tarafından bir hayli aşılmıştır.

Cevap hakkının Alman Hukuku'ndaki diğer koşulları arasından burada yalnız cevabın sadece maddî olguların iddia edilmesi durumunda söz konusu olabileceği vurgulanabilir. Burada belirli maddî olgu iddiaları ancak karşıt nitelikteki maddî olgu iddiaları ile cevaplandırılabilir. Aksine küçültücü görüş açıklamalarına karşı cevap hakkı tanınmamıştır.

Avrupa Konseyi'ne üye olan onsekiz Devletten hâlen bir tanesi, sadece bu ülkelerdeki vatandaşlar tarafından değil, fakat aynı zamanda her yabancı tarafından da kullanılacak çağdaş bir cevap hakkı düzenlemesine sahip bulunmaktadır. Yalnız İsviçre ve Büyük Britanya'da bir cevap hakkı hemen hemen yok gibidir. İsviçre'de, yukarıda değindiğimiz üzere, günümüzde ön hazırlık niteliğindeki yasama çalışmaları yapılmaktadır; ne var ki, cevabı maddî olgu iddiaları ile sınırlandıran Alman düzenlemesinin mi benimseneceği, yoksa aynı zamanda değer yargılarında da söz konusu olan Fransız cevap hakkının mı (*droit de réponse*) kabul edileceği hakkında henüz bir karara varılmış değildir. Cevabın maddî olgu iddiaları ile sınırlandırılmasının gittikçe yetersiz kaldığı görüldüğünden, Almanya'da günümüzdeki reform çabaları da Fransız düzenlemesi yönünde eğilim göstermektedir.

Cevap hakkı isteminin kuşku duyulan bu genişlemesini önleyebilmek için, cevap hakkını değerlendirici nitelikteki görüş açıklamaları ile sınırlandırmanın doğru olup olmadığı ve bunun nasıl gerçekleştirileceği sadece hukuk politikasına ilişkin bir sorundur. Bir tekel işletmesi olarak radyodan dengeli programlar yapması beklendiği halde, basına tek yanlı değerlendirmelerde bulunmak hakkı tanınmalıdır. Bu nedenle Alman Basın Çerçeve Yasası'na ilişkin görüş-

melerde Federal Meclis üyesi Profesör Hans Klein şu satırları kaleme almıştır:

'Bir yayın organı, maddî olaylarla kanıtlanmamış ve son üç sayıdan birinde de maddî olaylarla kanıtlanmayan bir görüş yayınlarsa, o zaman görüş açıklamasından doğrudan doğruya etkilenen kişi ya da makam seçimlik olarak ya kendisini aklayabilecek maddî olguları ortaya koymak ya da ileri sürülen görüşü açıklamak yetkisine sahiptir. Maddî bilgilerin yanı sıra değer yargıları da içeren bir haber üzerine, ilgili kişi ya da makam ortaya konulan maddî olayların daha iyi anlaşılabilmesi için bir karşı açıklama ile cevap verebilir. Cevabın ve buna ekli açıklamaların kapsamı, itiraz konusu metnin sınırlarını aşmaz.'

Bu düzenleme ile, cevabın maddî olgulara ilişkin bir açıklama olarak sınırlandırılması ile cevabın ilgiliyi kişilik alanında zarara uğratan tüm görüş açıklamalarını kapsamaması arasında ortalama bir yol izlenilmek istenmiştir. Yayın organının son üç sayısında itiraz konusu görüş açıklaması maddî olgularla gerekçelendirilmek zorundadır. Bu gerçekleşmişse, o zaman bu maddî olgu iddialarına karşı cevap hakkı vardır. Buna karşılık maddî olgu iddiaları yoksa, o takdirde ilgili görüş açıklamalarını cevaplandırabilir.

Bana göre bu çözüm ciddî basın açısından kabul edilebilir niteliktedir. Çünkü eskiden cevap hakkına karşı ileri sürülen kuşku, yani basının cevap hakkı istemleri ile dolup taşacağı, gerçekleşmemiştir. Eski Roma atasözü uyarınca, bazı noktalar yine de karanlıkta kalacağından, ilgililerin çoğu zaten kendilerini basındaki yayınlara karşı korumaktan önceden vazgeçmektedirler. Bunun dışında bu çözüm yapay ve uygulamada güçlüklerle yol açan, görüş açıklamaları ile maddî olgu iddiaları ayrımının sonuçlarını hafifletmektedir.

Cevap hakkının etkinliğine bir diğer açıdan daha güç kazandırılmak istenilmiştir. Gerçekten, hâlen yayın kurulu maddî olgularla sınırlı kalmak koşulu ile, yayınlanan cevaba aynı sayıda yayın kurulu eki (kuyruğu) adı verilen bir açıklamayı ekleyebilir. Alman Federe Meclisi daha 1969 yılında çoğu kez cevabın küçültücü

nitelikteki ek açıklamalarla haksız bir işleme tâbi tutulması sorunu ile uğraşmıştır. Meclisin 14.5.1969 tarihli oturumunda komisyon üyesi Federal Adalet Bakanını uygun (ölçülü) bir düzenleme aramağa davet etmiştir. Profesör Klein'in düşüncesine göre, bu sonuca, yayın kurulunun kendi açıklamasını en erken gazetenin bir sonraki sayısında verebileceğinin kabulü ile ulaşılabilir. Bu yüzden de o şu formülü önermiştir:

Cevabın, yayımcının ya da yayın kurulunun görüşünü oluşturmadığının belirtilmesi istisnası dışında, yayımcı ya da yayın kurulu cevabın içeriğini basılı yapının aynı sayısında ele alıp değerlendiremez.

II

Burada üzerinde durmak istediğim ve iş hukukunu ilgilendiren ikinci sorun, kitle haberleşme araçlarında çalışanlara işverenleri tarafından hizmet sözleşmelerine dayanılarak iş ilişkileri alanı dışında siyasal uğraşı açısından sınırlandırmalar getirilebilip getirilemeyeceğidir. Bu sorun özellikle bağımsız kitle haberleşme araçları ile partilerüstü gazete ve radyo kurumları açısından önem taşır. Bu sonuncular Federal Cumhuriyette özel ekonomi işletmeleri olmayıp, "özerk" nitelikteki kamu hukuku kurumlarıdır. Buna karşılık İsviçre'deki tek işletme olan İsviçre Radyo ve Televizyon Ortaklığı (SRG) özel hukuk hükümlerine tâbi bir dernektir. Kitle haberleşme araçlarında çalışanların siyasal alandaki hizmet dışı faaliyetleri kamuda basın ya da radyo işletmelerinin yarattığı izlenim üstünde bazı etkilere sahiptir, çünkü: burada çalışanların davranışları, meslekî uğraşları ile bağlantılı olmasa dahi, anılan araca mal edilir. Bu nedenle her yerde kitle haberleşme araçlarında çalışanları siyasal faaliyetleri açısından kayıtlayan düzenlemeler getirilmiştir. Burada yurttaşlık haklarının sınırlandırılması söz konusu olduğu için, bunların geçerliği konusunda genellikle kuşku duyulmuştur (Bu konuda M. Rehbinder: Arbeitsrechtliche Schranken der politischen Betaetigung von Medienschaffenden, Schweizerische Juristen - Zeitung, 1978, s. 133-139).

Bir işverenin talimat vermek yetkisi sadece işçisinin işyerindeki davranışı ile sınırlıdır. İşçi, hizmet dışı davranışında kural

olarak serbesttir. Yalnız iş hukukundaki bağlılık yükümünün gerekli kıldığı bazı istisnaî durumlarda işveren, işçisinden hizmet ilişkisi dışında da belirli bir davranışta bulunmasını isteyebilir. İş hukukunda geçerli olan bağlılık yükümü, işçinin, işverenin haklı çıkarlarını iyiniyet ilkesi uyarınca korumasını zorunlu kılar. Bu yüküm, örneğin işletmenin itibarının zedelenmesi ya da çalışma barışının bozulması durumunda ihlâl edilmiş sayılır. Bu ihlâllere aynı zamanda hizmet dışında kalan bazı davranışlarla da yol açılabilir.

İşverenin hizmet dışı alandaki çıkarlarının korunması hakkındaki bu yüküm, kitle haberleşme işletmelerinin de dahil bulunduğu eğilim işletmelerinde (Tendenzbetriebe) özel bir önem kazanmaktadır. Eğilim işletmelerinin özelliği, bunlarda ilk planda tüketim ekonomisine ilişkin amaçların değil, fakat manevî-düşünsel, özellikle siyasal, dinsel, dünya görüşüne ilişkin, sendikal, hayrî, eğitimsel, bilimsel ya da sanatsal gayelerin yer almasıdır. İşverenin amacının, bağlılıkla yükümlü olmak biçiminde işçinin özel yaşantısına yansıdığı uygulamadaki en önemli durum kamu hizmetidir. Kamu görevlerinde çalışan kişilerin hizmet dışı davranışlarında özel bir ihtiyat göstermeleri gerektiği her yerde bilinir. Bağlılık yükümü burada ilk planda bir kaçınma yükümüdür. İşçi, işverenin haklı çıkarlarını zarara uğratabilecek herşeyden kaçınmak zorunluğundadır. Sadece eğer işverenin çıkarları zaten somut bir ihlâl uğramışsa, o zaman işçi bağlılık yükümü çerçevesinde olumlu bir davranışta bulunmak, yani tehlikeyi gidermek yükümlüğündedir. Buna göre eğilim işletmelerinde hizmet içi ve dışı davranışa göre işçinin değişik bir eğilimsel bağlılığı ortaya çıkar. Hizmet ilişkisi alanında o işletmenin eğilimini olumlu yönden desteklemekle, hizmet dışı alanda ise sadece işletmenin eğilim bağlılığı ile yarattığı izlenimi zarara uğratmaktan kaçınmakla yükümlüdür.

Kitle haberleşme araçlarının eğilim bağlılığı ilk planda haberin ya da basılı yapıtın, radyo veya televizyon programının içeriğine ilişkindir. Basında bu, ilke olarak "tesis kuralı" (Standortbestimmung) ya da basın işçisinin hukukî durumunu düzenleyen yayın kurulu tüzüğünde "temel davranış" olarak gerçekleşir. Basın işletmesi bu tesis kuralı ile kamuda belirli bir izlenim yaratmak amacını güder. Bu nedenle sözü geçen kuralın kaleme alınması sırasında genellikle basın kavramının içeriğine ilişkin tanımın dı-

şına çıkarılır. Gazete yazarlarının belirli bir basın organına yansımayan diğer davranışları da kapsama alınır. Anılan yola başvurulmasının gerekçesi, bir yazı kurulu üyesinin dışarıya karşı ortaya çıkması halinde, onun aynı zamanda kamu önünde yayın organını temsil etmesidir. Yazar bunu bildiği için, hizmet sözleşmesini yaparken işverenin işletmesinde yayın yolu ile oluşturulan izlenime ilişkin çıkarlarını desteklemek yükümlüğü altına girer. Bunun sonucu olarak tüm hizmete ilişkin davranışlarında, yayın organının tesis kuralında çizilen sınırlar içinde işletmenin eğilimini gerçekleştirmek, onun çalışma yükümünün kapsamına girer. Bunun dışında o, bağlılık yükümü uyarınca işverenin işletmesinin yarattığı izlenime ilişkin haklı çıkarlarını da korumakla yükümlüdür.

Tesis kuralına dayanılarak çoğu gazete tarafından amaçlanan bağımsızlık ilk planda siyasal partilere yöneliktir. Burada "partiler-üstü" gazetelerden söz edilir. Bunun yanı sıra, tipik bir bağımsız gazete de özellikle ekonomik ve dinî gruplar gibi menfaat grupları karşısında bağımsız kalmak ister. Bunun anlamı, radyo için öngörülen dengeden ibarettir. Gazete içeriğinin dengeli olması, münferit yazıların karşıt görüşleri yeterince belirtmesini, aşırı değerlendirmelerden kaçınmasını ya da karşıt görüşteki diğer yazılarla tamamlanmasını öngörür. Partilerin ve diğer menfaat gruplarının bağımsızlığı ise bunun dışında, gazetenin belirli menfaat gruplarının "ağız borusu" olmamasını gerekli kılar. Kuşkusuz burada resmî açıklamalar ile gazetenin gerçek içeriği, yani iddia ile gerçek genellikle birbirinden farklıdır.

Şimdi kitle haberleşme araçlarında çalışanların siyasal davranışlarının münferit türlerini bir kitle haberleşme işletmesinin izlenimini bağımlı hale getirecek biçimde zarara uğratıp uğratmadığını incelemek ve siyasal uğraşımın en belirgin türü olan parlamento üyeliği görevinin yapılması ile işe başlamak istiyorum.

Hiç kuşkusuz, parlamento üyeliği görevi sadece dengeli olmayı değil, fakat bağımsız kalmayı da amaçlayan bir kitle haberleşme aracının izlenimini zedeler. Çünkü: bir menfaat grubunun temsilciliği görevini yüklenmeksizin, parlamento adaylığı bile söz konusu olamaz. Bu da genellikle bir parti olacaktır. Fakat parti politikasından bağımsız bir biçimde aday olan kişiler bile tek başlarına değil, belirli siyasal görüşe sahip kişilerin temsilcileri olarak

ortaya çıkarlar. Münferit olayda adayın kendisini destekleyen güçlere bağlılığı az ya da çok olabilir. Hatta partilerin, üyeleri olmayan kişilerin adaylığını desteklediği durumlar dahi vardır. Fakat her zaman belirli bir bağımlılık söz konusu olduğu için, bu sonuçta bir değişiklik yaratmaz.

Kuşkusuz parlamento üyelerinin kitle haberleşme araçlarında çalışmaları, ilgili aracın zorunlu olarak söz konusu siyasal grubun sesi haline gelmesi anlamını taşımaz. Herşeyden önce adı geçenler yayın organındaki siyasal açıklamalarında kendilerini tutabilirler ya da onlar kitle haberleşme araçlarında çalışan diğer kişilerin tamamlayıcı nitelikteki yazıları ile "tarafsızlaştırılabilirler". Öte yandan bu kişiler de kendilerini örneğin spor ya da sohbet gibi siyasal yönden tarafsız yazılarla sınırlandırabilirler. Fakat her ne kadar somut bir olayda kitle haberleşme aracının tarafsızlığının ve partilerden bağımsız olma niteliğinin ihlâl edileceğinden kuşku duyulmasa bile, kamuoyunun tarafsızlık konusundaki güveni yine de korunmalıdır. Çünkü bağımsız bir kitle haberleşme aracı olma niteliği, kitle haberleşme aracının gerçek şekli ile değil, fakat sadece kamunun gözünde bağımlı olma görünümünün yaratılması ile de ihlâl edilebilir.

Öyleyse, somut bir olayda bir çıkar grubunun temsilcisi olma sıfatı ile bağımsız bir kitle haberleşme aracında çalışan durumunda bulunma rollerinin gerçekten birbiri ile bağdaşıp bağdaşmadığı önem taşımamaktadır. Görev ve hizmet ilişkisinin çelişen isterleri nedeniyle çıkar ve vicdan uyumsuzluklarının çıkması olanaklı ise de, bu kaçınılmaz değildir. Önemli olan husus, "görev yığılması" durumunda kamuoyunun gözünde her iki alanın gerçekten ayrılıp ayrılmadığı konusunda, işletmenin güvenilirliğinin azalmasına da yol açan bir kuşkunun doğmasıdır. Bu kuşkunun haklı olup olmaması önemsizdir ve bu işletmenin saygınlığının azalmasını değiştirmez. Özellikle çalışanların değişik görev alanları arasında bir ayırım yapılması ve sadece belirli "siyasete yakın" görevlerin parlamento faaliyeti ile bağdaşmaz olarak nitelendirilmesi olanaklı değildir. Kamuoyu bağımsızlık kavramını ayrılmaz olarak kabul eder. Siyasete yabancı görevlerde çalışanlar da bir bütün olarak işletmeye dahil sayılırlar.

Bundan çıkan sonuç, kitle haberleşme araçlarında çalışanlar açısından parlamento üyeliği ve adaylığının yasaklanmasında iş-

verenin haklı çıkarlarının bulunabileceğidir. Bir parti ya da diğer herhangi çıkar grubundaki yönetici görev de parlamento üyeliği gibi değerlendirilmelidir. Yönetici görev, ilgilinin bağlı olduğu örgütün amaçlarıyla tümü ile özdeşleştiği ve bunları aktif bir biçimde izlediği görüşünü haklı kılabilir. Kamuoyu hizmet dışı ve hizmet içi alandaki üstenme (angajman) arasında bir ayırım yapmayı, hizmet dışı alandaki davranışı kitle haberleşme aracına mal eder ve gazete ya da televizyon programının içeriğinin bundan etkilendiğini varsayar.

Ne var ki, sadece siyasal bir yönetim görevi değil, özellikle seçimler ve yurttaşlık insiyatiflerinde olduğu gibi, kamudaki siyasal üstenmelerin (angajmanların) diğer tüm türleri de yasaklanabilir. Hiç kuşkusuz, tek başına bir imza listesine atılan imza yeterli değildir. Fakat bir komite üstenmesi ya da kamuya yayınlanan bir bildiriye imza atılması gibi, ilgilinin bireyselliğinin söz konusu olduğu ve onun adından yararlandığı durumlarda kitle haberleşme aracının tarafsızlık konusundaki güveni tıpkı siyasal bir örgütte yönetici görev alınması gibi tehlikeye düşürülmüş olur. Çünkü: her üstenme bir taraf tutma anlamına gelir. Kamuoyu gazetecilerin taraf tutmaları ile sadece bunları özel olarak yetkili gördüğü için ilgilenmez. Siyasal bilimler hakkında yapılan deneysel araştırmalar, gazetecilerin kamuoyu üstündeki etkilerinin genellikle abartıldığını göstermiştir. Nihayet kamuoyu gazetecilerin görüşleri ile, bunların davranışları kendi kitle haberleşme araçlarına mal edildiği için de ilgilenmez. Bu nedenle kitle haberleşme aracının dıştan dağılmasını önlemek amacı ile işverenin, işçilerinin kamuoyu önünde bir taraf tutmalarını yasaklamak konusunda haklı bir çıkarı vardır.

Sadece parti üyesi olma açısından durum siyasal uğraşının şimdiye değin incelediğimiz türlerine göre değişiktir. Bu işverenin çıkarlarını, yani programın içeriğinin bağımsızlık ve tarafsızlığını zorunlu olarak değil, yalnız üyeliğin kamu tarafından duyulması halinde ihlâl edebilir. Bir kişinin parti üyesi olduğunun bizzat kişisel tanıdıklar çevresi ya da iş arkadaşları tarafından bilinmemesi, ender rastlanan durumlardan değildir. Üyelik ödentisinin yerine getirilmesi ile yetinmeyip, belirli bir ölçüde angaje bulunan parti üyelerinin de, partiye katkıda bulunmaları, genellikle kamunun, ilgili-

nin üyeliğinden haberdar olamayacağı bir biçimde gerçekleşmektedir. Ancak yönetici işlevlerin ya da daha önce ele aldığımız anlamda açık bir üstlenmenin varlığı durumunda kamu bunu öğrenmektedir. Fakat ancak bu varsayımda işverenin çıkarlarının ihlâl edilmesi olanaklıdır. Hiç kuşkusuz, bizzat parti üyesinin ya da onun siyasal rakiplerinin üyeliğin kamuda duyulmasına çaba göstermeleri düşünülebilir. Bunun dışında aşırı uçtaki bir partiye angaje bir üyenin bir yayın kurulunun iç ilişkideki çalışma koşullarını ihlâl etmesi ve böylece işverenin işletme barışının zedelenmesi açısından bir müdahalede bulunmasını haklı kılması da hatıra gelebilir. Ne var ki, tek başına üyelik sıfatını taşıma, bir işçinin hizmet dışındaki davranışına yasaklar koyarak karışmaya yeterli bir neden oluşturamaz.

Bir yandan yayın kurulu statülerinde, öte yandan da radyoda çalışanlar için hazırlanan düzenlemelerde, siyasal uğraşının sınırları genellikle ayrıntılı olarak saptanıldığı ve bu saptamalar iş hukukundaki bağlılık yükümünün somutlaştırılmaları olarak kavranılmak gerektiği için, kitle haberleşme araçlarında çalışanların pasif seçim hakkı, dernek kurma ve görüşlerini açıklama özgürlüğü gibi yurttaşlık haklarından yararlanmalarından vazgeçmeleri sakıncası doğmasaydı, tüm sorun daha fazla incelemeyi gerektirmezdi. Bu nedenle, iş hukukunun işçinin özellikle hizmet dışı alandaki tutumu açısından temel haklarını elinden alıp alamayacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Gerçi Federal Almanya'da özel hukuk alanında kamu hukukuna ilişkin özgürlük hakları olarak temel hakların üçüncü kişilere etkisi, başka bir deyişle yatay etkisi kabul edilmemektedir, fakat doğrudan doğruya üçüncü kişiye etki hakkında egemen olan görüş uyarınca, özel hukukun kullanımında ve yorumunda Anayasa koyucusunun temel haklarda dile getirdiği değer yargıları gözönünde tutulmalıdır. Yürürlükteki iş hukukuna göre işverenin, buyruklarına uyma yükümü işçinin haklı kişisel çıkarları ile sınırlı olduğu ve ayrıca işverenin işçisinin kişiliğini koruma yükümü bulunduğu için, temel hakların özel hukuktaki doğrudan üçüncü kişilere etkisi görüşü, burada işveren olarak kitle haberleşme aracının çıkarlarının bunlarda çalışanların çıkarlarının karşısında onların yurttaşlık haklarının kabul edilerek ikinci plana itilmesi gerekip gerekmediği sorununa götürmektedir. Bu konuda şunlar söylenebilir:

Bir eğilim işletmesi ile iş ilişkisine giren kişi, olağan hizmet ilişkisindekini aşan özel bir bağlılık yükümü üstlendiğini bilir. Eğilim bağlılığı, Anayasa açısından da haklı görülebilecek bir işveren çıkarıdır. Çünkü: işveren fikrî-ideal amaçları izleyerek —örneğin yayımcı Bonn Anayasası'nın 5. maddesi uyarınca basın özgürlüğünden yararlanır— kendi özgürlük haklarını kullanır. Gerçi özgürlük haklarının kullanılması diğer bireylerin kişiliklerinin korunması ile sınırlandırılmıştır. Fakat kişiliğin korunmasından hukuk ve iyiniyet çerçevesi içinde vazgeçilebilir. Bu vazgeçme olanağı yine de Anayasa ışığında sınırlayıcı olarak yorumlanmalıdır; ne var ki, burada işverenin çıkarlarının işçinin çıkarlarına oranla üstün durumda bulunduğu kabul edilmelidir.

Hizmet dışı alandaki siyasal üstlenme, kitle haberleşme aracının kamuda bağımsız görünmek biçimindeki çıkarına aykırı düşer. Her tür yükümden bağımsız olmak, kitle haberleşme araçlarının, egemenlik taşıyıcılarına ve çıkar gruplarına karşı geniş kapsamlı bir kollama görevini yerine getirmelerini olanaklı kılar. Anayasa'da basın özgürlüğünün düzenlenmesinin de kanıtladığı üzere, bu kollama görevi devlet politikasına ilişkin nedenlerle öngörülmüştür (government by discussion). Bağımlıymış gibi gösterilerek, bir kitle haberleşme aracının inanırlığı kamuoyu önünde ihlâl edilmişse, o zaman araç işlevinde bir zarara uğramış demektir. Kitle haberleşme aracının bu işlevinin sürdürülmesindeki çıkarı ile, bunlarda çalışanların araç dışında siyasal yönden etkili olmaları arasındaki çıkar karşılaştırılacak olursa, çalışanlardan siyasal haklarını kullanmaktan vazgeçmeleri daha kolay istenebilecektir; çünkü hizmet ilişkisine girmekle ona aracı, siyasal amaçlarına kullanmak olanağı açacaktır. Ancak hizmet sözleşmesi ile kitle haberleşme araçlarında çalışanlar, diğer yurttaşların sahip bulunmadıkları bir olanağı, kitle haberleşme araçlarına girmek hakkını elde etmektedirler. Gerçi buna dayanan siyasal etkinlik olanağı tüm kitle haberleşme araçlarında çalışanlar açısından aynı güçte değildir. Fakat, siyasal açıdan sesin duyurulması isteniliyorsa, kitle haberleşme araçlarında çalışanların hizmet dışı alandaki tutumları bir bütün olarak araca mal edildiği ve bu nedenle onun inanırlığının azalmasına yol açtığı sürece, zarara uğrayan çalışanlar için istisnalar yapılmamalıdır. Bundan çıkan sonuç, kitle haberleşme araçlarında çalışanların siyasal etkinlik olanaklarının sınırlandırılmasının, kitle haberleşme aracının etkisi açısından hukuka uygun olarak kabul edilmesi gerektiğidir.